

Rejtett fényképezőgép telepítése egy irodai rádió hangszórójába. Képkocka a Belügyminisztérium Filmstúdiójának az álcázás technikai részleteit oktató filmjéből, 1962.

Fortepan / BM Filmstúdió

==== Pócz Erzsébet =====

/// Tetten ért pillanat

Egy lehallgatott telefonbeszélgetés margójára

Az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában őrzött operatív dossziékban gyakran találkozunk telefon- és szobalehallgatási jegyzőkönyvekkel. Ezek az írott szöveggé alakított párbeszédok a kívülálló számára sokszor nehezen érthetőek, a technikai problémák miatt szakadozottak, sok-sok félrehallással tarkítottak. A lehallgató személynek ismeretlen a kontextus, az, ami a beszélő felek számára evidens, így a dialógusok sokszor értelmetlennek tűnhetnek. Tovább árnyalja a helyzetet, ha a beszélgetés résztvevői sejtik vagy tudni vélik, hogy lehallgatják a telefonjukat. Ebben a beszélgetésben a hívott fél, Márton Endre gyanakodhatott, hogy lehallgatják.

* * *

Márton Endre lak. vonalán	14.03	1953. XI. 26.
Márton Endre		
Szatmáriné (hívó)	4/14	K.IV.9

Közbekapcsolás:

M: ... halló!

s: Bandikám. (*Nagyon zokog*)

M: Tessék.

s: Megkaptam a választ a Legfelső Államügyészségtől.

M: (*Idegesen*) Tessék?

s: Megkaptam.

M: Igen, és mi az?

s: Hogy 1953 áprilisban.

M: (*Nagyon ideges hangon*) Mi van, nem értem? Sajnos nem értem.

s: (*Nagyon sír*)

M: Nincs ott a Laci, sajnos nem értem.

s: Nincsen itthon.

M: Szóval mi a válasz?

S: 1953. április 6-án meghalt.

M: Ne mondja?! És miben, vagy hogyan?

S: Semmi, azt írják, hogy: Beadványára értesítem, hogy férje, Szatmári Jenő 1953. április 6-án meghalt. Eltemetési helye Rákosi temető 331-es parcella, 6. sor. 11. hely.

M: Igen.

S: Jaj, most mit csináljak, én öngyilkos leszek, én nem bírom ezt a nyomorúságot, szegénységet, mindent eltúrtem, egyetlen reményem volt, hogy Jenő kiszabadul, Jenőt látom és a Jenőt viszontlátom, és ő érte éltem, és minden, és most vége, mit csináljak, mit csináljak?

M: Azt, hogy mi baja volt, azt persze, hogy nem írják.

S: Semmi, csak ez a rövid, ez a pár sor, hogy mi baja volt, hát semmi, megölték, hát több mint egy évig fogoly volt, és most már fél év után áprilisba meg is halt, novemberben nagy kegyesen, nagy keservesen, annyi járás után most értesítenek. Nem bírom tovább túlélni, nem bírok élni.

M: Hát édesem, meg kell nyugodni.

S: Igen.

M: Hol van maga, Szatmáriné?

S: Bandikám édes, tegyen egy nagy szívességet.

M: Tessék.

S: Vasárnap, magának van autója?

M: Igen.

S: Jöjjön ki velem a temetőbe, menjünk, keressük meg a sírját.

M: Igen.

S: Hogyha lehet, délelőtt kell odamenni, nem tudom milyen temető, Rákosi temető.

M: Igen, jó.

S: Hogy azt tegye meg nekem.

M: Hogyne.

S: Én most itt vagyok a Lacinál.

M: Jó, felhívom vasárnap reggel, jó?

S: Jó. És hogyha kimennénk, megkeresnénk a sírját, hogy vigyek egy kis virágot szegénynek, vagy valamit, hát borzasztó! Azt írtam a kérvényben, hogy engedélyezzenek egy viszontlátást, hogy láthassam, hát láthatom a sírját. Mihez kezdjek most itt, nincs senkim, egyedül, az anyám meghalt, a Jenő meghalt, az a kettő ember volt, akiért éltem, most már nincs célja az életemnek, minek nyomorogjak, minek éljek? ... (zokog)

M: Próbáljon megnyugodni, és majd vasárnap reggel felhívom.

S: Jó.

M: Csókolom.

[ÁBTL 3.1.5. O-9507/5. 44-45.]

Ezt a beszélgetést stilizált formában Kati Marton magyar származású amerikai író is közreadta már a családja történetét megörökítő írásában,¹ az eredeti szöveg közlését mégis azért tartottam fontosnak, mert azt a pillanatot örökíti meg, amikor Szatmári Jenőné megtudta, hogy másfél éve letartóztatott férje mintegy nyolc hónapja halott.

Az, hogy a feleségét erről korábban nem értesítették, az 1950-es évek első felében teljesen megszokott eljárás volt. Az 1953 júliusában, Nagy Imre miniszterelnöké történt kinevezése után kezdődött „Új szakasz” politikájának szerves része volt ezeknek az ügyeknek a bizonyos fokú tisztázása, az internálótáborok felszámolása, a kitelepítések megszüntetése, a börtönökben és internálótáborokban elhunyt személyek halálának utólagos anyakönyvezése és a hozzátartozók értesítése. Az tehát, hogy Szatmári Jenőné nyolc hónap elteltével végül értesítették a férje sorsáról, nem a kitarló érdeklődésének, hanem a politikai enyhülésnek volt köszönhető.

A hívó fél, Szatmári Jenőné született Hollay Kamilla, az 1920-as évek ünnepekt némafilm-színésznője volt. 1894. július 11-én született Budapesten, a beszélgetés idején tehát 59 éves volt. Sikeres érettségi vizsgája után Rákosi Szidi színiiskolájában tanult. 1918-ig lépett fel színházban, később azonban itthon már inkább csak filmekben szerepelt. A *János vitéz* 1916-ban forgatott némafilm-változatának Iluskájaként tűnt fel, ezt követően kb. 40 némafilmben játszott.² 1921-ben azzal hívta fel magára a figyelmet, hogy egy délután alatt kilencszer lépett fel a főváros két, egymástól tíz kilométerre lévő mozijában, a Rákóczi úti Emkében és a kispesti Hungária Mozgóban. A *Falusi kislány Pesten* és a *Szép Ilonka* című verseket szavalta el, feltehetően a két ugyanilyen című filmje vetítése kapcsán. A *Színházi Élet* egész oldalas riportot szentelt a rekordnak.³

1922-ben Berlinbe költözött, itt ismerkedett meg későbbi férjével, Szatmári Jenő újságíróval, akivel 1924-ben házasodtak össze. 1934-ben elhagyták Németországot, mert a nemzetiszocialisták hatalomra jutása után a korábbi pezsgő nemzetközi kulturális élet fokozatosan leépült, és a zsidó származású Szatmári számára Németország egyre kevésbé tűnt biztonságosnak.⁴ Hazatérésük után Hollay Kamilla már nem vállalt filmszerepeket, de megmaradt a filmszakmában, forgatókönyveket írt.⁵

Szatmári Jenő 1892-ben született Budapesten. Az 1910-es években került Berlinbe, építészeti tanulmányokat folytatott, majd újságíró, több magyar napilap tudósítója lett. Itt került kapcsolatba a filmszakmával is. Tízévnyi házasság után együtt

1 == Marton, 2012: 77.

2 == Schöpflin (szerk.), 1929: 259.

3 == Rekord! Egy színésznő, aki 9-szer lépett fel egy délután, Izgalmas autótúra Budapest és Kispest között, Riport – sürgönystílusban. *Színházi Élet*, 1921. június 19. 17–18.

4 == Gáspár, 2024.

5 == Interjúsarok. *Színházi Élet*, 1936. augusztus 30. 55.

hagyták el Németországot, 1937-ig Svájcban éltek, majd visszatértek Magyarországra. Szatmári itthon több külföldi hírügynökség tudósítójaként dolgozott, angol, amerikai és svájci diplomatákkal állt kapcsolatban, emellett forgatókönyveket írt. A német megszállás után zsidó származása miatt Kistarcsára internálták, ahonnan a Lakatos-kormány amnesztiájának köszönhetően 1944. szeptember közepén szabadult. Korábbi sajtókapcsolatai révén szűk egy hónapig a svájci követség sajtóreferense volt, a nyilas puccsot követően, 1944. október 15-étől pedig a várnegyedbeli Tárnok utcában lévő svájci követségen tartózkodott Budapest ostromának végéig, 1945. február 20-ig.

1946 decemberében tíz napig letartóztatásban volt sajtózárlet megsértéséért, ugyanis a megengedettnél korábban adott hírt külföldi lapoknak a Magyar Közösség összeesküvés ügyéről.⁶ 1947 szeptemberétől 1949 szeptemberéig a Kisgazdapárt napilapja, a *Kis Újság* belpolitikai rovatvezetője volt. Ekkor ismerte meg Márton Endrét, a lap kiadóhivatalának vezetőjét, akivel baráti kapcsolatba került.⁷

1952. február 11-én Szatmári Jenőt hűtlenség vádjával letartóztatták. A kihallgatási napló tanúsága szerint március 20-ig a vasárnapok kivételével mindennap több órán át hallgatták ki, később már csak ritkábban.⁸ A vizsgálati szakasz május 18-ig tartott. Azzal vádolták, hogy titkos információkat szolgáltatott ki külföldi diplomatáknak. Az eljárás során részletesen kikérdezték a kapcsolataira is, többek között Márton Endréről és feleségéről. Elhitették vele, hogy Mártonék már szintén le vannak tartóztatva, és részletes beismerő vallomást tettek. Ennek hatására Szatmári Jenő elmondta, hogy a tudósítók számára szervezett sajtótájékoztatókon Márton is titkos információkat osztott meg külföldi diplomatákkal.⁹ Szatmári Jenő elsőfokú tárgyalása 1952. május 29-én zajlott, a Budapesti Megyei Bíróság Jónás tanácsa hűtlenségért tizenöt év börtönbüntetésre ítélte.¹⁰

Férje 1952-es letartóztatását követően Hollay Kamillát kitelepítették egy hajdúnánási tanyára, innentől kezdve semmit sem tudott férje sorsáról. A kitelepítés alatt kilenc hónapig kórházban volt Debrecenben, az ideggyógyászaton kezelték. 1953 augusztusában térhetett vissza Budapestre, ahol sógorával, Szatmári Lászlóval lakott együtt.¹¹ Ő volt a beszélgetésben említett Laci. A férje sorsával kapcsolatos tudakozására közvetlenül a telefonbeszélgetés előtt kapta meg a választ.

6 == Őrizetbe vették Szatmári Jenő hírlapírót, a köztársaságellenes összeesküvésről továbbított hazug tudósításai miatt. *Szabad Nép*, 1947. január 10. 3.

7 == ÁBTL 3.1.9. V-96675/1. 129-130. Szatmári Jenő kihallgatása. 1952. február 13.

8 == ÁBTL 3.1.9. V-96675. 138-143. Vizsgálati naplók.

9 == ÁBTL 3.1.9. V-96675/1. 295-301. Szatmári Jenő kihallgatása. 1952. április 30.

10 == ÁBTL 3.1.9. V-96675. [o. n.] Jelentés, 1952. június 13.

11 == Korossy, 2009: 55.

Szatmári zárkatársa, Somogyi Imre részletes fogdaüagnői jelentésekben számolt be a Markó utcában töltött vizsgálati fogságról. Napról napra követhetjük, ahogy vizsgálói a szokásos módszerekkel fokozatosan felmorzsolják Szatmári ellenállását.¹² A zárkatárs a jelentésekhez hasonlóan alapos, nem kifejezetten hízelgő jellemzést is adott róla a vizsgálótiszteknek.¹³ Daganatos betegsége már ezekben a jelentésekben is szóba került. Ekkor még azt hitte, hogy egy ártalmatlan, jóindulatú daganatról van szó. A vizsgálati iratok közt elfekvő 1952. május 9-i jelentés szerint azonban már jóval a letartóztatása előtt, 1950 júniusában rosszindulatú daganattal műtötték Babics Antal professzor klinikáján, és a műtét után röntgenbesugárzások is kapott. A daganat azonban kiújult, emiatt 1952. június 3–20. között az Erzsébet kórházban tartózkodott. A májusi orvosi jelentés szerint a daganat már olyan előrehaladott állapotban volt, hogy egy újabb műtét sem tudott volna segíteni. Ekkor a két belgyógyászból, egy sebészből és az ÁVH közismert orvosából, Bálint Istvánból álló bizottság legfeljebb egy évre becsülte a hátralévő idejét.¹⁴

Börtönbüntetését a Budapesti Gyűjtőfogházban töltötte. 1952. november 15-től a Mosonyi utcai rabkórházban feküdt, ahol csak tüneti kezelést kapott, és az állapota fokozatosan romlott. Az 1953. április 1-én kelt részletes orvosi jelentés szerint március 31-én éjjel körül hunyt el.¹⁵ A fogház napi jelentése is ezt az időpontot erősíti meg. A lehallgatott telefonbeszélgetés szerint a feleségének küldött értesítésben egy másik időpont is felmerül, 1953. április 6., ekkor azonban inkább a temetés lehetett. Ahogyan mindenki mást, aki ebben a korszakban budapesti büntetésvégrehajtási intézményekben hunyt el betegség vagy kivégzés következtében, őt is a telefonbeszélgetésben „*rákosi temető*”-ként említett Új Köztemető 301-es parcellájába (6. sor, 11. sírhely) temették.

Hollay Kamilla további sorsát a Budapestre való 1953-as visszatérése után Márton Endre és felesége próbálta egyengetni.¹⁶ Először egy soroksári szociális otthonban, majd 1954-ben az Ódry Árpád Színészotthonban sikerült elhelyezni.¹⁷ Utóbbi helyen hunyt el 1967-ben.

A beszélgetés másik résztvevője, Márton Endre (1910–2005) újságíró Szatmári Jenő kollégája és barátja volt. Márton Endre és felesége, Nyilas Ilona amerikai hírügynökségek, az Associated Press és a United Press International tudósítói voltak.

12 == ÁBTL 3.1.9. V-96675. 9–129. ÁBTL 3.1.9. V-96675/1. 361–381. Somogyi Imre fogdaüagnői jelentései.

13 == ÁBTL 3.1.9. V-96675/1. 291–294. Szatmári Jenő karakterisztikája. [d. n.]

14 == ÁBTL 3.1.9. V-96675. 130. Jelentés, 1959. május 9.

15 == ÁBTL 3.1.9. V-96675. 264. Jelentés, 1953. április 1.

16 == ÁBTL 3.1.5. O-9507/5. 178–179. Telefonbeszélgetés Hollay Kamilla és Nyilas Ilona között, 1954. február 17.

17 == Korossy, 2009: 55.

Később, 1955-ben őket is letartóztatták és elítélték kémkedésért. 1956-ban szabadultak, a forradalomról még tudósítottak, majd 1957-ben elhagyták az országot, és az Egyesült Államokban telepedtek le.¹⁸

Arról már nincs adatunk, hogy a telefonbeszélgetésben megbeszélte vasárnapi temetőlátogatás csakugyan megvalósult-e. Ha igen, Hollay Kamillának újabb súlyos csalódáson kellett átesnie. A 301-es parcellába titokban temettek, egy sírba akár több halottat is. Sírhantot nem emeltek, és semmilyen módon nem jelölték meg a sírhelyet. Ezért nem valószínű, hogy virágot tudott volna tenni a sírra, ha egyáltalán sikerült megtalálni a hatalmas területen elterülő temető legtávolabbi sarkában fekvő, gondozatlan parcellát.

=== Levéltári források ===

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL)

3.1.5. Operatív dossziék

O-9507/5. Márton Endre

3.1.9. Vizsgálati dossziék

V-96675. Szatmári Jenő

V-96675/1. Szatmári Jenő

=== Hivatkozott irodalom ===

Gáspár, 2024

Gáspár Balázs: Skiccek a berlini „aranykorból”. Santhó Imre élete és képei. II. rész.

Fotóművészet, 4. sz. https://fotomuveszet.net/korabbi_szamok/202404/2404_santho_imre_ii (utolsó letöltés: 2026. május 13.)

Korossy, 2009

Korossy Zsuzsa: Rólunk nemigen szól a mese. Pillanatképek a magyar színházi életéről 1953-ban. In *Digitális Színháztörténet Színháztörténeti és Módszertani Tanulmányok*. Szerkesztette: Gajdó Tamás. Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet, Budapest. 37–59.

Marton, 2012

Marton, Kati: *A nép ellenségei. Családom regénye*. Corvina, Budapest.

Schöpflin (szerk.), 1929

Színművészeti Lexikon. 2. köt. Szerkesztette: Schöpflin Aladár. Országos Színészegyesület és Nyugdíjintézete, Budapest.

¹⁸ == Marton, 2012.

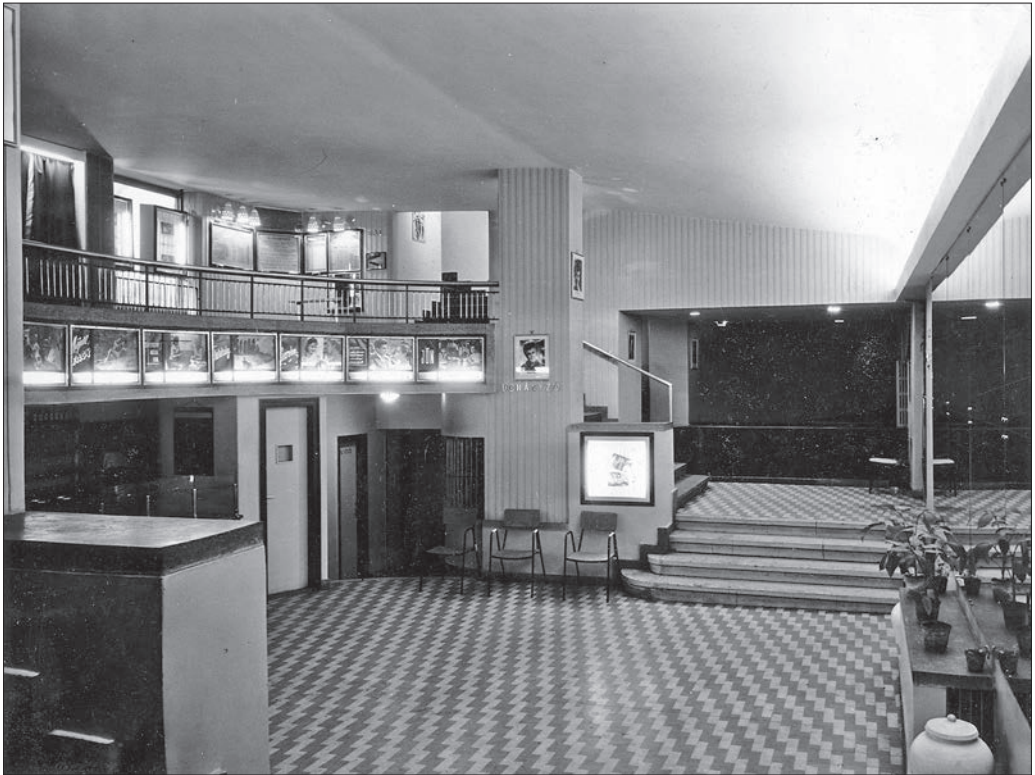
==== Sajtó ====

Színházi Élet
Szabad Nép

Kulcsszavak

=====

börtönök, film, lehallgatás, operatív technika, Rákosi-korszak, színház

A Simplon mozi előtere, Budapest XI. kerület,
Bartók Béla (Horthy Miklós) út 62–64., 1934.

Fortepan / Preisich család

/ Caught in the Act /

A note on an intercepted phone call

Using a phone call intercepted by the ÁVH in 1953 as a starting point, this article attempts to sketch the life stories of the call's participants. The caller, Kamilla Hollay, a former silent film star, had returned home from exile shortly before the conversation and had been trying for some time to obtain information about her imprisoned husband. Thanks to the political thaw that began after Imre Nagy's appointment as prime minister in July 1953, she learned in November 1953 that her journalist husband had died in prison eight months earlier. In her desperation, she called her husband's former friend, the journalist Endre Márton. Endre Márton's phone had been tapped for quite some time. The State Security caught itself in the act of eavesdropping on the phone conversation.
